

Haýranyňy hekgerdýän TikTok

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Haýranyňy hekgerdýän TikTok HAÝRANYŇY HEKGERDÝÄN TIKTOK

TikTok-a bildirilýän nägilelikleriň sebäpleri birmeňzeş däl. Käbir ýurtlar protestlere goşant goşýandyryn öýdýär, käbirleri-de munuň oňaysyz täsiriniň bardygyny we «ýaşlaryň arasynda medeni çagşaýyşlyga» sebäp bolýandygyny öňe sürýär.

Köp sanly möhüm zat TikTok platformasyny ulgamy ugrukdyrmagyň, düzgün bozmagyň, içalyçylyk etmegiň serişdesi hökmünde ulanmakda aýyplanan hytaýly ygtyýarlylaryň özem birnäçe adam üçin uly howpa öwrülip biler.

Islendik aragatnaşyk serişdesiniň täsiri nähili uly bolsa, howpy-da şolar ýaly uly bolýar. Bu ýagdaý ony öndürijiler, operatorlar, işläp düzüjiler üçinem şeýleligine galýar. Şu ýyl ABŞ TikTok howpuny we ony boýkot etme zerurlygyny ýatlatmazdan soňlanmady.

19 ştatda resmi enjamlara TikTok gadagançylygy girizilenden soň ABŞ-nyň Wekiller Palatasy agzalary we işgärleri tarapyndan ulanylýan ähli enjamlarda TikTok ulgamyna girmegiň gadagan edilendigini mälim etdi. ABŞ her edip-hesip edip, uruş başlamanka Hytaýa dahylly siňegiňem öz üstüne gonmagyny islänok.

Emma heniz Facebook-ýň ýeten meşhurlygyna ýeterden kän bärdekä TikTok-a garşy duşmançylyk nämäniň alamaty? Dürli görnüşdäki maglumatlary paýlaşýan sosial platformalaryň köpüsi ABŞ-na degişli, bularyň agza sany 2022-nji ýylda 4,6 milliarda

ýetendigi çaklanýar.

Bulam dünýä ilatynyň 60%-ne barabar bolýar. Bu görkezijiniň ýene baş ýyldan soň – 2027-nji ýylda 6 milliarda ýetmegine garaşylýar.

Sosial mediýa platformalarynyň «patyşasy» Mark Zukerbergiň 100 milliardlarça dollar zyýan çekmegi we işgärleriniň ýarysyny işden çykarmagy hiç zady üýtgedenok. Facebook 2,6 milliarddan gowrak aktiw hasap bilen iň uly sosial platforma bolmagyna dowam etdirýär we bir ýylyň dowamynda agza sanynyň 3 milliarda çykmagyna garaşylýar.

ABŞ-nyň Twitter, Amazon, Google ulgamlarynyň agza sany hakda toplan maglumatlary bilen birlikde Zukerbergiň eýelik edýän «Meta» şereketiniňem Instagramda 1,5 milliard agzasy bar. Beýleki bir ýandan ähli görkezijiler güýçli formada bidüzgünçilikleriň bardygyny we syýasy häkimiýetleriň tehnologiýa kompaniýalaryň hyzmatyndan peýdalanýandygyny we

maglumatlary käte kanun arkaly, käte-de kanunlardaky boşlaňlyklar bilen kanunlaşdyrýandygyny görkezýär.

Hytaý merkezli TikTok-a garşy dörän bimazalygyň sebäplerinden biri-de şindize çenli o diýen çalt bolmasa-da, iň köp ösýän platformalardan birine öwrülmegidir.

Eýse bu gabanjaňlykmy ýa-da içerik täsir etme gorkusymy?

Ikisi-de. Eýýämden ýylda 70% giňeýän jadylaýjy ulgamyň ýakyn wagtda 2 milliarda golaý agzasynyň bolmagyna garaşylýar. Emma mesele bu däl.

Bizi TikTok agzalarynyň aglaba köpçüliginiň, ýagny 80%-niň 16-24 ýaş aralygyndaky ýaşlardygy gyzyklandyrýar.

Başgaça aýdanda, TikTok geljegiň şekillendiren ýerine öwrülme bilen Facebook-daky ýaşlaryň märekese ep-esli azalyp, ýerini gartaşan ýaşlylara berýär, bulam ýagdaýy hasam aladalandyrýar. Tapawutlanýan ýene bir ýagdaý bolsa, hytaý platformasyndaky algoritmleriň beýleki ulgamlardan az-owlak üýtgeşik we ulanmaga başlap-başlamankaň sizi özüne çekýän aýratynlyklarynyň bolmagydyr.

Giň gatlaklary özüne çekmek üçin Facebook-daky ýaly müňlerçe tanyşa, birnäçe aýlyk zähmete we hasabyňyzy hasabyna goşmak üçin el uzatmagyňyza hajat ýok. TikTok-da o diýen köp yzarlaýjyňyz ýa-da tanşyňyz ýokdugyna garamazdan, ikinji ýa-da dördünji wideodan soň müňlerçe ýükleme, laýk, paýlaşma toplanyňyzy görüp, özüňizem aňk bolup galarsyňyz.

Paýlaşan maglumatyňyzy görenleriň sany, wideonyň hili we temasy, wideoňyz bilen gyzyklanarlaryň sany, kategoriýasy, ulanýan etiketleriňi we dolulygyna siziň tomaşa eden we gyzyklanar wideolaryňyzyň gurluşy bilen baglanyşyklydyr.

Belki-de, algoritmleriň düzülişinde Gündogar aklynyň ulanylmagy TikTok-y tapawutlandyran we Günbatar algoritmlerinden başgaça görkezýän zatdyr.

Ilkibaşda gysga wideonyň düşürilişiniň çakdanaşa özüneçekijiliginiň bardygy aýdyldy. Hut şu tizlik ýüz millionlary TikTok-a çekdi. Şonuň üçin Zuckerberg agzalary gyzyklandyrmak üçin Instagramdaky wideolaryň aýratynlyklaryny tizara güýçlendirdi we beýtmek bilen uly utuş gazandy.

Emma indi wideonyň, aýdym-sazyň ýeke-täk möhüm faktor bolman, bularyň barsyny ugrukdyryp oturan aňyýetiň, bir zatlaryň mantygynyň we platformasynyň ahyrky maksadyny dolandyryan perspektiwanyňam derwaýysdygyna düşüňär.

Ýaşlaryň aglaba köpçüliginiň TikTok-a tarap gönükmegi ABŞ-ny

bu ulgama garşy görnüp-eşdilmedik hüjüme geçmäge we her dürli aýyplamalary ýöňkemäge mejbur edýär.

Bularyň arasynda «etmişi ýaýratmak, ýalan habarlaryň öňüni almazlyk, howply hereketleri öz içine alýan wideolary paýlaşmak, milletparazçylykly maglumatlary ýaýratmak, agzalary yzarlap şahsy maglumatlaryny ýygnamak, ýolbaşçylaryň elýeterindäki maglumatlary ulanmak, Hytaý döwletine baglylykda duşman ýurda hyzmat etmek» ýaly aýyplamalar bar. Bärde biziň maksadymyz TikTok-y aklamak däl, emma ähli sosial ulgamlaryň şahsy we beýleki maglumatlarymyzy alyp-satýandygyny, bulary añ-düşünjämizi we duýgularymyzy manipulirlemek üçin ulanýandygyny, hatda iň pynhan şahsy maglumatlarymyza çenli ulanýandygyny subut etjek bolup oturmagyň zerurlygy ýok.

Bir zat anyk: sosial ulgamlar diňe öz geografiýasyna görä resmi gulluklara bagly bolmak bilen çäklenmän, iň kiçi işgäride kämahal bize ummasyz uly zyýan berip bilýär.

TikTok-a bildirilýän nägilelikleriň sebäpleri birmeňzeş däl. Käbir ýurtlar protestlere goşant goşýandyryn öýdýär,

käbirleri-de munuň oňaýsyz täsiriniň bardygyny we «ýaşlaryň arasynda medeni çagşaýyşlyga» sebäp bolýandygyny öňe sürýär. Hindistan muňa mysal. Ol medeni çagşaýyşlyk üçin şikaýat etmek bilenem çäklenmän, aýratynam şu ulgama aýda 120 milliondan gowrak raýatynyň aktiw gorýändigini ýüze çykanean soň bular ýaly ulgamlaryň «Hindistanyň döwlet gurluşyna we bitewiligine zyýan bermek bilen birlikde döwlet howpsuzlygyna we jemgyýetçilik tertip-düzgüniniň goralyp saklanmagyna zyýan ýetirýändigini» mälim etdi.

Ony aýtsaň, Pekin hökümetiniň özem TikTok-dan, onuň zyýanly täsirinden we ýaşlara ýetirýän zyýanyndan howatyrlanman duranok. Ol paýlaşylýan maglumatlaryň mazmun trendlerini we adamlaryň nämä has köp meýillidigini yzarlamak üçin hiç bir tagalladan gaça durmaýar.

Görlüşi ýaly, şindi pozitiw energiýa ýaýmaga has ýakyn bolmak, daşky görnüşiň ähmiýetini azaltmak, aňrybaş ýaşaýyşyň we bisowutlygyň öňe çykarylmagyny çäklendirmek üçin algoritmleri türgenleşdirmäge ýönelýär.

Amerikan kompaniýalary öz hökümetleriniň bular ýaly zatlara burnuny sokmagyna garşydyklaryny aýtsalaram, bular üstünde aýratyn durlup geçilmeli we nämäni halap nämäni islejegimize, hatda nämäni hyýalymyzda aýlajagymyza çenli öňünden kesgitleýänlere garşy gorkyny möçükdirýän maglumatlardyr.

Sewsen EBTAH,

Liwan uniwersitetiniň Arap dili we edebiýaty bölüminiň professory.

Anna, 30.12.2022 ý. Publisistika